

KS. JAROSŁAW KOZAK

GLOBALNE POSTAWY STUDENTÓW LUBELSKICH WOBEC RELIGII

WSTĘP

Potoczne rozumienie analizy zjawiska wiary wyraża się w pytaniach: „Czy wierzysz w Boga?”, „Czy chodzisz do kościoła?”. W aspekcie doktrynalnym wiara religijna jest zjawiskiem spójnym, hierarchicznie uporządkowanym systemem pojęć, wyobrażeń i twierdzeń dotyczących Istoty Najwyższej, człowieka i jego miejsca w świecie¹. Wiara i religia nie są zjawiskami tożsamymi. Wiara przynależy do globalnych wyznań i odnosi się do obiektywnych treści wyrażonych w konkretnej religii, zdefiniowanych w postaci dogmatów, twierdzeń, idei itd. (tzw. wierzenia, ideologia religijna).

Artykuł ten jest poświęcony globalnym postawom studentów Lublina wobec wiary oraz autodeklaracjom wyznaniowym. Parametr globalnej postawy wobec wiary w socjologii religii, inaczej nazywany religijnością ogólną, jest określany przez subiektywne przekonanie, zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym, o identyfikacji ze zbiorowością religijną. Społeczność ta nie musi być ściśle zintegrowana poprzez więzi wewnętrzne ani też postrzegana jako wyraźnie różna od innych całości społecznych. Jednostki, poprzez autoidentyfikację, przyznają się do zbiorowości, co jest potwierdzone przez wewnętrzne przeżycia, przekonania oraz możliwość działania religijnego². Przez autodeklarację wyznaniową należy rozumieć utożsamienie się jednostki z konkretnym Kościołem bądź związkiem wyznaniowym. Niniejsze rozważania oparto o wyniki danych empirycznych, jakie zebrano w roku akademickim 2011/2012 wśród studentów pięciu największych uczelni Lublina za pomocą kwestionariusza ankiety „Religijność młodzieży akademickiej”, jako części szerszego projektu badawczego realizowanego w Instytucie Socjologii KUL. W sumie przebadano 1052 studentów z pięciu uczelni. W skład badanej populacji weszło 394 mężczyzn, co stanowi 37,5% ogółu, i 658 kobiet, czyli 62,5%.

* KS. MGR JAROSŁAW KOZAK – socjolog, asystent Polskiej Misji Katolickiej w Nottingham, Wielka Brytania.

¹ M. Rusecki, *Wiara*, w: *Leksykon teologii fundamentalnej*, red. M. Rusecki i in., Lublin-Kraków 2002, s. 13–23.

² J. Mariański, *Globalne postawy wobec religii*, w: *Leksykon socjologii religii*, red. M. Liszowska-Zótkowska, J. Mariański, Warszawa 2004, s. 129.

I. AUTOIDENTYFIKACJA ZE ZBIOROWOŚCIĄ WIERZĄCYCH (GLOBALNE PRYZNANIE SIĘ DO WIARY)

Badanie globalnych postaw wobec wiary (głęboko wierzący, wierzący, niezdecydowany, obojętny, niewierzący) jedynie w przybliżeniu charakteryzują zjawisko religijności w badanej zbiorowości. To kryterium nie informuje nas o wierności religii czy też o istotnym zachowaniu więzi ze wspólnotą wyznaniową, jednakże może świadczyć o chęci zaliczenia się do osób określających siebie jako wyznawcy konkretnej religii³.

Janusz Mariański zauważa, iż początek XXI wieku ukaże nam pierwsze oznaki przekształceń, m.in. w najgłębszych pokładach polskiej religijności, przynajmniej w odniesieniu do niektórych warstw społecznych, np. młodzieży⁴. Wielu badaczy konstruuje hipotezy, iż w okresie radykalnych zmian społecznych związanych z transformacją ustrojową, utrzymująca się na wysokim poziomie tendencja autoidentyfikacji wiary Polaków załame się. Według niektórych analiz socjologicznych brak jest widocznego wpływu przemian ustrojowych na stan religijności Polaków lub wpływ ten jest minimalny. Jeszcze inni mówią o konieczności zaadaptowania i przyjęcia modelu zachodnioeuropejskiej sekularyzacji w badaniach nad religijnością polską. Według tego scenariusza wraz z modernizacją społeczną są kwestionowane i odrzucane wierzenia i wartości religijne oraz przyjmowane świeckie interpretacje życia.

Analizując wybrane wyniki badań przedstawiających religijność społeczeństwa Polskiego ostatnich lat XX wieku i początku XXI, można zauważyć, iż poziom deklaracji wiary jest w miarę stabilny we wszystkich grupach wiekowych. Nie powinien dziwić fakt, że religijność młodzieży, w tym studentów Lublina, będzie prawdopodobnie we wszystkich wymiarach nieco słabsza, aniżeli u starszej części społeczeństwa polskiego. Religijność młodych pokoleń jest niezwykle dynamiczna, a autodeklaracja religijności nie wystarcza, by ujawnić precyzyjnie jej wewnętrzną złożoność. Każdy okres przemijającego czasu wpływa na tworzenie się odmiennego typu mentalności i zachowań młodych jednostek⁵.

Przynależność wyznaniową w Polsce, w zależności od podstawy oszacowania, można by określać od 90% do 98%, w tym do Kościoła katolickiego przyznaje się około 95% społeczeństwa polskiego⁶. Badania CBOS z marca 2012 roku pokazały, iż 94,0% spośród ogółu badanych uważało się za wierzących, z czego co 11. (9,0%) określił swoją wiarę jako głęboką. Tylko co 16. ankietowany (6,0%)

³ L. Dingemans, J. Remy, *Kryteria żywotności katolicyzmu*, w: *Ludzie – wiara – Kościół. Analizy socjologiczne*, red. B. Cywiński, tłum. H. Zawadzka, Warszawa 1966, s. 118.

⁴ J. Mariański, *Katolicyzm polski. Ciągłość i zmiana. Studium socjologiczne*, Kraków 2011, s. 33.

⁵ J. Baniak, *Jaka naprawdę jest religijność i moralność młodzieży polskiej z początku XXI wieku?*, w: *Religijna i moralna kondycja młodzieży polskiej. Mity i rzeczywistość*, red. J. Baniak, Poznań 2005, s. 9.

⁶ J. Mariański, *Religijność społeczeństwa polskiego w perspektywie europejskiej. Próba syntezy socjologicznej*, Kraków 2004, s. 150.

stwierdził, że jest niewierzący, w tym jedynie 3,0% mówiło o całkowitym braku wiary⁷. W badaniach socjologicznych nad religijnością katolików archidiecezji lubelskiej 28,7% zadeklarowało się jako głęboko wierzący; 66,6% jako wierzący; 2,7% – niezdecydowany; 1,5% – obojętny; 0,3% – niewierzący⁸.

W całej przebadanej zbiorowości studentów Lublina 10,6% określiło się jako głęboko wierzących, ponad połowa jako wierzących – 55,3%. Za niezdecydowanych, ale przywiązanych do tradycji religijnej, uważało się 17,6%, zaś 8,1% za obojętnych i 7,5% za niewierzących. Ogółem głęboko wierzący i wierzący stanowili 65,9% badanych.

Tabela 1. Autodeklaracje wiary (dane w %)

Kategorie odpowiedzi	Uczelnia					Razem	
	UP	UM	PL	UMCS	KUL	L	%
Głęboko wierzący(a)	9,2	15,7	5,9	8,1	14,1	111	10,6
Wierzący(a)	47,8	54,9	58,4	52,9	63,6	582	55,3
Niezdecydowany, ale przywiązany(a) do tradycji religijnej	18,3	14,2	18,3	22,1	15,5	185	17,6
Obojętny	7,6	7,4	8,7	12,2	5,3	85	8,1
Niewierzący	15,5	6,9	8,2	4,1	0,5	79	7,5
Brak odpowiedzi	1,6	1,0	0,5	0,6	1,0	10	1,0
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	1052	100,0

$\chi^2 = 66,961$; $df = 16$; $p = 0,000$; $C = 0,246$

Wybór uczelni dość silnie różnicuje autodeklaracje wiary studentów. Na wszystkich największych uczelniach Lublina zdecydowana studentów deklarowała się jako wierzący bądź głęboko wierzący, przy czym, co może zaskakiwać, na czoło wysuwa się nie tylko uczelnia katolicka, ale także uczelnia medyczna. Jak wynika z badań, największą grupę osób głęboko wierzących stanowili studenci Uniwersytetu Medycznego (UM) i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (KUL), a najmniejszą studenci Politechniki Lubelskiej (PL) i Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej (UMCS). Jako wierzący najczęściej określali się studenci KUL i PL, a najrzadziej osoby studiujące na Uniwersytecie Przyrodniczym (UP). Deklarujących niezdecydowanie, ale przy-

⁷ R. B o g u s z e w s k i, *Zmiany w zakresie wiary i religijności Polaków po śmierci Jana Pawła II*, komunikat z badań CBOS, BS/49/2012, Warszawa 2012, s. 2.

⁸ T. A d a m c z y k, *Uwarunkowania społeczne religijności katolików (na przykładzie archidiecezji lubelskiej)*, w: *W służbie Ewangelii i człowiekowi. Archidiecezja Lubelska w latach 1992–2002*, red. J. Mariański, Lublin 2005, s. 101.

wiązanie do tradycji religijnej, odnotowano najwięcej w grupie studentów z UMCS, a najmniej wśród słuchaczy studiów medycznych. W grupie studiujących na UMCS zauważono także największy odsetek osób deklarujących obojętność, a na uczelni katolickiej odsetek ten był zdecydowanie mniejszy. Najwięcej osób przyznających się do niewiary studiowało na UP, najmniej na KUL. Znaczne różnice odnotowano pośród studentów kierunków humanistycznych (socjologii) na dwóch uczelniach wyższych. Osób głęboko wierzących i wierzących mniej odnotowano na uczelni państwowej aniżeli na KUL. Podobne proporcje pojawiły się przy autodeklaracjach respondentów określających siebie jako obojętnych bądź niewierzących. Tłumaczyć to można wyborem uczelni zgodnym z wyznawanym światopoglądem religijnym. Tylko jeden student KUL, spośród osób przebadanych, zadeklarował się jako osoba niewierząca, zaskakiwać jednakże może dość duży odsetek osób studiujących na uczelni katolickiej, a deklarujących się jako obojętnych bądź niezdecydowanych w kwestiach wiary.

Płeć także różnicuje deklarowany stosunek do wiary. Kobiety nieco częściej identyfikowały się z wiarą głęboką (10,9%) aniżeli mężczyźni (9,9%), częściej też deklarowały się jako osoby wierzące (59,4%) w porównaniu z mężczyznami (48,5%). Niezdecydowanie, ale przywiązanie do tradycji religijnej, częściej z kolei deklarowali mężczyźni (19,0%) niż kobiety (16,7%), podobnie większy wskaźnik mężczyzn deklarował swoją obojętność (10,4%) aniżeli kobiet (6,7%). Niemal dwa razy więcej mężczyzn przyznało się do niewiary (11,2%) w porównaniu z kobietami (5,3%). Sumując, można powiedzieć, że kobiety deklarowały wyższy poziom wiary niż mężczyźni, co pokrywa się z ogólną tendencją w społeczeństwie polskim ($\chi^2 = 21,793$; $df = 4$; $p = 0,000$; $C = 0,143$).

Stałe miejsce zamieszkania także różnicuje autodeklaracje wiary składane przez studentów. Trudno jest jednakże stwierdzić prawidłowość, iż wraz ze wzrostem wielkości stałego miejsca zamieszkania spada liczba deklaracji wiary głęboko wierzących bądź wierzących. Niewątpliwie studenci pochodzący z terenów wiejskich zdecydowanie częściej deklarują swoją wiarę aniżeli studenci pochodzący ze środowisk miejskich różnej wielkości. Najwięcej osób głęboko wierzących pochodziło ze średnich miast (12,7%), a najmniej z dużych powyżej 100 tysięcy mieszkańców (8,4%). Deklarujących się jako wierzący odnotowano najwięcej w grupie studentów z terenów wiejskich (64,4%), a najmniej z dużych aglomeracji miejskich (43,5%). Co czwarty student pochodzący z dużych miast określił swój stosunek do wiary jako niezdecydowany, ale przywiązany do tradycji religijnej (24,1%). Zdecydowanie mniej tego typu odpowiedzi odnotowano w grupie osób pochodzących z terenów wiejskich (13,9%). Najmniej osób deklarujących swoją obojętność pochodziło ze średnich miast (5,3%), nieco więcej ze wsi (5,6%), a najwięcej z dużych aglomeracji miejskich (13,0%). Wśród osób przyznających się do niewiary najmniejszy wskaźnik zamieszkiwał tereny wiejskie (4,3%) i zdecydowanie więcej tych, którzy pochodzili ze średnich miast (11,4%; $\chi^2 = 53,900$; $df = 12$; $p = 0,000$; $C = 0,222$).

Kolejnym wskaźnikiem, który pozwala w ramach globalnego parametru wiary badać religijność, jest autodeklaracja udziału w praktykach religijnych, które zawierają zarówno intelektualne, jak i emocjonalne odniesienia do przedmiotu wiary. Deklaracje praktyk religijnych pozwalają na stworzenie ogólnego obrazu autostrzeżenia badanego⁹.

W społeczeństwie polskim praktyki religijne utrzymują się na dość wysokim poziomie. Wskazują na to sondaże ogólnokrajowe. W sondażu CBOS z 2012 roku 6% badanych informowało, że bierze udział w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu, niemal połowa badanych raz w tygodniu (48%), 18% przeciętnie raz lub dwa razy w miesiącu, co piąty ankietowany oświadczył, że praktykuje raz w roku (20%), a 8% nie praktykowało w ogóle¹⁰. Jak wynika z badań nad religijnością katolików archidiecezji lubelskiej opublikowanych w 2005 roku, co drugi respondent praktykował systematycznie (50,9%), co trzeci niesystematycznie (32,8%), a 16,0% zadeklarowało się jako praktykujący rzadko bądź niepraktykujący w ogóle¹¹. W badaniach socjologicznych nad postawami moralnymi studentów Akademii Rolniczej w Lublinie (AR; obecnie UP), co trzeci badany określił własne praktyki religijne jako systematyczne (35,0%). Podobny wskaźnik uzyskano w grupie osób praktykujących niesystematycznie (36,0%). Blisko co 10. wcale nie praktykował, a wraz z tymi, którzy robili to rzadko, stanowili blisko jedną trzecią osób badanych (29,0%)¹².

Studenci Lublina, na podstawie stworzonej kafeterii odpowiedzi, mieli możliwość zakwalifikowania się do jednej z grup: praktykujących regularnie, nieregularnie, rzadko lub niepraktykujących w ogóle. Zdecydowana większość ankietowanych (64,7%) określiła swe praktyki jako regularne bądź nieregularne, przy czym wskaźnik praktykujących regularnie okazał się większy (39,2%), w porównaniu do osób praktykujących nieregularnie (25,5%).

Najwyższe wskaźniki autodeklaracji praktyk religijnych na poziomie wysokiej systematyczności są obserwowalne wśród studentów UM i KUL, nieco mniejsze w grupie studiujących na PL, zaś najmniejsze na UP i UMCS. Praktyki nieregularne charakteryzowały co trzeciego studenta UMCS i nieco mniejszy odsetek studentów KUL. Podobne deklaracje złożył co czwarty student uczelni technicznej i co piąty studiujący na UP i UM. Rzadkie praktyki dewocyjne zadeklarowało dwa razy więcej studentów UMCS aniżeli KUL, co czwarty student UP i PL oraz co piąty studiujący na UM. Odsetek osób niepraktykujących w ogóle jest dwa razy większy na UP aniżeli na PL, UM czy UMCS, i czterokrotnie większy w porównaniu z uczelnią katolicką.

⁹ D. Tułowicki, *Bez Boga, Kościoła i zasad? Studium socjologiczne nad religijnością młodzieży*, Kraków 2012, s. 159.

¹⁰ R. Boguszewski, *Zmiany w zakresie wiary i religijności Polaków po śmierci Jana Pawła II*, s. 3–5.

¹¹ T. Adamczyk, *Uwarunkowania społeczne religijności katolików (na przykładzie archidiecezji lubelskiej)*, s. 104.

¹² Tenże, *Postawy moralne studentów w warunkach zmiany społecznej*, w: *Wartości, postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, red. J. Mariański, L. Smyczek, Kraków 2008, s. 241–242.

Tabela 2. Deklaracje praktyk religijnych (dane w %)

Kategorie odpowiedzi	Uczelnia					Razem	
	UP	UM	PL	UMCS	KUL	L	%
Praktykuję regularnie	32,3	48,5	39,7	26,2	48,5	412	39,2
Praktykuję nieregularnie	21,5	19,6	25,1	33,1	30,1	268	25,5
Praktykuję rzadko	25,1	21,1	23,7	30,8	16,0	244	23,2
Nie praktykuję wcale	21,1	10,8	11,4	9,9	5,3	128	12,2
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	1052	100,0

$$\chi^2 = 64,953; df = 16; p = 0,000; C = 0,241$$

Na podstawie uzyskanego w trakcie badań materiału empirycznego przeprowadzono zestawienie autodeklaracji praktyk religijnych z cechami demograficznymi i społecznymi. Istniejąca siła związku przyjmuje w odniesieniu do wyodrębnionych zmiennych wartości niskie bądź słabe: płeć ($\chi^2 = 12,399$; $df = 3$; $p = 0,006$; $C = 0,108$); stałe miejsce zamieszkania ($\chi^2 = 63,055$; $df = 9$; $p = 0,000$; $C = 0,238$). Nie odnotowano istnienia związku ze zmienną „rok studiów” ($\chi^2 = 6,644$; $df = 3$; $p = 0,084$) oraz deklaracją wyników osiąganych w nauce ($\chi^2 = 3,352$; $df = 6$; $p = 0,764$). Wyższe wskaźniki autodeklaracji regularnych praktyk religijnych odnotowano u kobiet (41,3%) aniżeli u mężczyzn (35,5%). Wśród osób praktykujących nieregularnie znalazło się także więcej studentek aniżeli studentów (27,1% wobec 22,8%). Nieco więcej mężczyzn niż kobiet przyznało się do rzadkiego praktykowania (25,9% wobec 21,6%), różnica między mężczyznami i kobietami niepraktykującymi w ogóle wynosi 5,7 punktu procentowego ($M = 15,7\%$; $K = 10,0\%$).

Biorąc pod uwagę zmienną „stałe miejsce zamieszkania”, zauważalny jest trend zmniejszania się wskaźnika osób praktykujących zarówno regularnie, jak i nieregularnie, wraz ze zwiększaniem się wielkości miejsca stałego zamieszkania. Praktykujących regularnie odnotowano najwięcej wśród tych, którzy zamieszkiwali tereny wiejskie (45,7%) i małe miasta (44,8%), a najmniej pośród mieszkańców miast średniej wielkości (38,6%) i dużych aglomeracji miejskich (28,8%). Do praktykowania nieregularnego przyznała się trzecia część studentów pochodzących z terenów wiejskich (30,5%), co czwarty zamieszkujący małe miasta (25,5%) oraz co piąty mieszkaniec średnich miast (21,9%) i dużych aglomeracji miejskich (21,7%). Najwyższy wskaźnik praktyk rzadkich charakteryzuje mieszkańców dużych miast (31,1%), zaś najmniejszy mieszkańców wsi (18,2%). Osób niepraktykujących odnotowano zdecydowanie mniej w grupie studentów pochodzących z terenów wiejskich (5,6%) i małych miast (7,6%) aniżeli z miast średniej wielkości (17,5%) czy dużych aglomeracji miejskich (18,4%).

Przy interpretacji powyższych wyników należy zachować pewną ostrożność, gdyż polska religijność charakteryzuje się m.in. tym, że bardzo często wiąże się z praktykami, szczególnie tymi publicznymi. Odchodzenie od uczestnictwa w rozmaitych praktykach pobożnościowych – często w świadomości samych badanych – jest odczytywane jako osłabienie wiary. W badaniach socjologicznych postawa nonkonformistyczna względem różnych instytucji religijnych, w tym zaniechanie uczestnictwa w praktykach religijnych, nie zawsze oznacza brak religijności. Autodeklaracja praktyk religijnych nie ogranicza się bowiem tylko i wyłącznie do praktyk publicznych. Mogą one dotyczyć także praktyk prywatnych, zaplanowanych poza zorganizowanymi formami kultu publicznego¹³.

Do podstawowych globalnych postaw wobec religii zaliczyć należy także przynależność wyznaniową. Autodeklaracje wyznaniowe odnoszą się wprost do przynależności do konkretnego wyznania. Należą one do grupy najtrwalszych składników religijności. Nie zmieniają się równoległe do sytuacji w makrostrukturze społecznej. Autoidentyfikacja religijna wiąże się ściśle z przeżyciami jednostki w sferze wiary, przekonaniem światopoglądowymi i gotowością do działania (religijność ogólna)¹⁴.

W badaniach socjologicznych nad religijnością mieszkańców archidiecezji lubelskiej swoją przynależność do Kościoła rzymskokatolickiego zadeklarowało 96,4% respondentów, 0,9% do Kościoła polskokatolickiego, 0,6% do prawosławia i tyleż samo do Świadków Jehowy¹⁵. W badaniach nad religijnością studentów AR w Lublinie z 2007 roku wynika, iż respondenci w zdecydowanej większości należeli do Kościoła rzymskokatolickiego (94,0%). Kilkunastu uczestników badania socjologicznego stwierdziło, że nie należy do żadnego Kościoła czy związku wyznaniowego (4,2%). Wśród osób objętych badaniami socjologicznymi znalazło się dwóch przedstawicieli Kościoła prawosławnego, trzech Kościoła protestanckiego, a dwie osoby wybrały odpowiedź „do innego”¹⁶. Jak wynika z badań CBOS z marca 2012 roku, zdecydowana większość dorosłych Polaków (93,1%) niezmiennie uznawała się za katolików. Stanowi to spadek o 1,6 punktu procentowego wobec roku 2009. Wyznawcy innych religii – według własnych deklaracji – stanowili jedynie 1,8% ogółu badanych (protestanci – 0,8%; prawosławni – 0,2%; inne wyznania – 0,8%). W ciągu ostatnich trzech lat wzrósł natomiast dwukrotnie (z 2,1% do 4,2%) wskaźnik osób, które zaliczały się do grona bezwyznaniowych, ateistów lub agnostyków¹⁷.

¹³ J. M a r i a ń s k i, *Globalne postawy wobec wiary, w: Postawy społeczno-religijne mieszkańców diecezji łódzkiej*, red. S.H. Zaręba, T. Zembrzusi, Łódź 2002, s. 206.

¹⁴ Tenże, *Emigracja z Kościoła. Religijność młodzieży polskiej w warunkach zmian społecznych*, Lublin 2008, s. 64.

¹⁵ T. A d a m c z y k, *Uwarunkowania społeczne religijności katolików (na przykładzie archidiecezji lubelskiej)*, s. 85.

¹⁶ Tenże, *Postawy moralne studentów w warunkach zmiany społecznej*, s. 242–243.

¹⁷ R. B o g u s z e w s k i, *Zmiany w zakresie wiary i religijności Polaków po śmierci Jana Pawła II*, s. 2.

W przebadanej zbiorowości 92,8% respondentów deklaroowało przynależność do Kościoła rzymskokatolickiego. Wśród osób objętych badaniami socjologicznymi znalazło się pięciu przedstawicieli Kościoła grekokatolickiego (0,5%) i dokładnie tyle samo wyznawców prawosławia (0,5%), a cztery osoby deklaroowało przynależność do Świadców Jehowy (0,4%). Dziewięć osób zaznaczyło odpowiedź „trudno powiedzieć” (0,9%), a cztery osoby wskazały na jeszcze inne Kościoły czy związki wyznaniowe (0,4%). W przebadanej zbiorowości znalazło się także dwóch protestantów (0,2%) i jeden wyznawca islamu (0,1%). Wśród przebadanych nie znalazł się ani jeden wyznawca judaizmu. Zaskakiwać może duży odsetek odpowiedzi wskazujących na brak przynależności do któregośkolwiek Kościoła czy związku wyznaniowego. Być może jest to spowodowane trudnością bądź niechęcią określenia swojej przynależności do Kościoła katolickiego. W sumie przynależność do jakiegokolwiek wspólnoty wyznaniowej zadeklarowało 94,9% ankietowanych. Największe różnice w przynależności do Kościoła rzymskokatolickiego prezentują się między grupą studentów z uczelni katolickiej a studentami z UP. Co 10. student tejże uczelni zadeklarował, że nie należy do żadnego kościoła czy związku wyznaniowego, a najmniejszy odsetek w tej kategorii odpowiedzi odnotowano wśród studentów KUL i UMCS.

Tabela 3. Autodeklaracje wyznaniowe (dane w %)

Kategorie odpowiedzi	Uczelnia					Razem	
	UP	UM	PL	UMCS	KUL	L	%
Rzymskokatolickiego	84,5	95,1	93,6	96,5	96,6	976	92,8
Grekokatolickiego	0,4	0,5	0,9	-	0,5	5	0,5
Protestanckiego	0,4	-	0,5	-	-	2	0,2
Prawosławnego	1,2	-	0,5	0,6	-	5	0,5
Judaistycznego (mojżeszowego)	-	-	-	-	-	-	-
Do innego	1,2	-	-	0,6	-	4	0,4
Do żadnego	10,0	2,5	3,7	0,6	1,5	42	4,0
Trudno powiedzieć	0,4	1,0	0,5	1,7	1,0	9	0,9
Brak odpowiedzi	0,8	0,5	0,5	-	-	4	0,4
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	1052	100,0

$$\chi^2 = 64,091; df = 32; p = 0,001; C = 0,240$$

Przynależność wyznaniowa jest jedynie zewnętrznym kryterium określającym zjawisko religii w danej społeczności. Katolicyzm zajmuje wciąż dominującą po-

zycję wśród wyznań religijnych, także wśród młodzieży studiującej. Zdecydowana większość przyznała się do Kościoła rzymskokatolickiego, chociaż wskaźnik ten jest nieco mniejszy aniżeli wśród dorosłych Polaków. Nieco więcej starszych studentów identyfikowało się z Kościołem rzymskokatolickim w porównaniu ze studentami z pierwszych roczników, z kolei na ostatnich latach maleje odsetek tych, którzy nie czuli się związani z żadnym Kościołem czy wspólnotą wyznaniową. Trudno do końca powiedzieć, czy jest to kwestia własnych przemyśleń i przekonań, czy też „metryczkowa rzeczywistość” powiązana z powrotem na łono konkretnej wspólnoty religijnej, a wymuszona poprzez wydarzenia kolejnych etapów życia młodego człowieka (ślub, chrzciny itd.). Dziwić może najniższy odsetek deklarujących przynależność do Kościoła rzymskokatolickiego pochodzących ze średnich miast. Może to wskazywać na początek przemian religijnych nawet w tak trwałym elemencie religijnym, jakim była do tej pory tożsamość wyznaniowa katolików w Polsce. Mariański zauważa, iż dzisiaj nie każdy Polak jest katolikiem i nie każdy katolik w Polsce uważa się za Polaka. Te procesy mogą ulec w przyszłości wzmocnieniu¹⁸.

Przytłaczająca większość społeczności studenckiej Lublina przyznaje się do przynależności do Kościoła katolickiego, przy czym identyfikacja wyznaniowa niekoniecznie musi pociągać za sobą identyfikowanie się z nauczaniem Magisterium Ecclesiae w kwestiach wiary czy moralności. Motywy osób pozostających w Kościołach i wspólnotach wyznaniowych będą z pewnością różne. Jednostkę często charakteryzuje podejście czysto pragmatyczne – nie chce wypowiedzieć ostatecznego sprzeciwu wobec instytucji wyznaniowych, gdyż byłoby to paleniem za sobą mostów. W ostatecznym rozrachunku jednostka widzi pewne walory przynależności wyznaniowej przydatne w istotnych momentach ludzkiego życia (narodziny, ślub, pogrzeb), wychowawczą funkcję religii, emocjonalne przywiązanie rodziców do wyznania itd. Taki rodzaj przynależności wyznaniowej często określa się mianem przynależności z „metryki” lub z „kartoteki”¹⁹.

II. MOTYWY DEKLAROWANEJ RELIGIJNOŚCI

W dotychczasowej analizie globalnego stosunku do wiary i autodeklaracji wyznaniowej próbowano znaleźć odpowiedź, jak intensywna jest wiara badanych osób. Nie wniano natomiast w powody tego, dlaczego badani wierzą. Zadanie to zostało podjęte poprzez analizę motywacji zadeklarowanej wcześniej wiary bądź postawy obojętności religijnej (względnie niewiary).

¹⁸ J. Mariański, *Emigracja z Kościoła*, s. 73.

¹⁹ Tenże, *Globalne postawy wobec religii*, s. 130.

Badanie motywów, a zwłaszcza motywów religijnych, jest jednym z najtrudniejszych zadań w badaniach socjologicznych. Badania takie nie ograniczają się bowiem wyłącznie do rejestrowania podawanych przez respondentów odpowiedzi. Prawdziwą sztuką wydaje się dotarcie przez badacza do rzeczywistych sił zmuszających ludzi do określonych działań, decyzji, opinii, i stwierdzenie, dlaczego ludzie rozpoczynają działanie i dlaczego zachowanie ich przyjmuje taką, a nie inną formę²⁰. Jednostka nie zawsze uświadamia sobie motywy determinujące jej działanie, może nie zdawać sobie sprawy z tego, który motyw odegrał decydującą rolę w podjęciu decyzji czy konkretnego działania, tym bardziej analiza motywów wydaje się rzeczą niezwykle istotną, a jednocześnie trudną²¹.

Najprostszym sposobem rozpoznawania motywów religijnych w badaniach socjologicznych jest bezpośrednie zapytanie osób badanych o motywy ich własnej religijności, gdyż każdy zdrowy, dorosły człowiek jest w stanie udzielić informacji o motywach własnego postępowania poprzez retrospekcję. Choć deklarowane motywy nie zawsze wiernie odzwierciedlają całokształt sił motywacyjnych i nie mogą pretendować do absolutnej ścisłości, to jednak mogą być uznane za znaczne przybliżenie faktycznego stanu rzeczy, jako dające dość dobrą orientację w przestrzeni skomplikowanych procesów psychologicznych i socjologicznych²².

W zrealizowanych badaniach socjologicznych nad religijnością studentów Lublina poproszono respondentów o wskazanie trzech głównych źródeł wiary bądź źródeł obojętności lub niewiary. Ankietowani mogli wskazać na takie źródła wiary, jak: osobiste przekonania i przemyślenia, uczęszczanie do kościoła, wpływ kazań i nauk kościelnych, wpływ księży, tradycja i wychowanie w rodzinie, przeżycia i doświadczenia życiowe, tradycja środowiskowa bądź inne. Wskazując na źródła niewiary, respondenci mogli odnieść się do takich źródeł niewiary, jak: osobiste przekonania i przemyślenia, zniechęcenie do duchowieństwa, wpływ mediów, prasy, lektury, wpływ środowiska, przeżycia i doświadczenia życiowe bądź inne. Spośród kategorii „inne”, zdefiniowane przez respondentów jako źródła wiary, wymieniono: „życiowy partner”, „wspólnota religijna”, „nowa wiedza”. Wśród przyczyn obniżających religijność własną zostały wymienione: „wstyd być osobą wierzącą”, „nie rozwijam swojej wiary”, „nie zastanawiam się nad religią, bo nie mam czasu”, „nie chodzę do kościoła”, „alkohol”.

Spośród wymienionych motywów wiary dwa okazały się dominujące wśród studentów Lublina. W przypadku odpowiedzi dotyczących źródeł wiary zdecydowana większość wskazała na tradycję i wychowanie w rodzinie (84,6%) oraz osobiste przekonania i przemyślenia (81,4%). Uczęszczanie do kościoła, wpływ kazań i nauk

²⁰ A. Sperl ing, *Psychologia*, tłum. M. Bardziejewska, Poznań 1995, s. 91–100.

²¹ J. Mari ań ski, *Dlaczego wierzą? Wyniki socjologicznych badań motywacji religijnej w Płocku*, „Chrześcijanin w Świecie” 1973, nr 3, s. 50.

²² G. All port, *Właściwości motywacji człowieka*, w: *Problemy osobowości i motywacji w psychologii amerykańskiej*, red. J. Reykowski, tłum. L. Damm, Warszawa 1964, s. 19–20.

kościelnych oraz wpływ księży dla 59,2% badanych okazały się także ważnymi elementami kształtującymi ich życie religijne. Dla co trzeciej osoby wpływ na wiarę miały osobiste przeżycia i doświadczenia życiowe (34,9%), co 11. osoba wskazała na źródło wiary, jakim jest tradycja środowiskowa (9,1%), a 15,6% nie wskazało na jakiegokolwiek źródło wiary. Tradycja i wychowanie rodzinne były najczęściej wskazywanym źródłem wiary młodych ludzi na wszystkich uczelniach wyższych Lublina, przy czym największy odsetek odpowiedzi odnotowano na KUL, a najmniejszy na UM. Studenci UM i UP najczęściej wskazywali jako źródła swojej wiary osobiste przekonania oraz przemyślenia, a najrzadziej osoby studiujące na KUL. Uczęszczanie do kościoła, wpływ kazań i nauk kościelnych oraz wpływ księży okazały się istotnymi elementami w rozwoju wiary dla największej ilości studentów uczelni katolickiej i jedynie dla co drugiego studenta UP. Przeżycia i doświadczenia życiowe były ważnymi elementami kształtującym wiarę dla niemal co drugiego studenta UMCS i jedynie dla co piątego z PL.

Tradycja i wychowanie w rodzinie mają największy wpływ na studentów pięciu największych uczelni lubelskich. Nie bez znaczenia na autodeklaracje wiary mają także osobiste przekonania i przemyślenia jednostek czy przeżycia i doświadczenia życiowe. Świadczyć to może o tym, iż w grupie młodych Polaków nie możemy mówić o wierze nawykowej, powielanej wskutek zwykłego naśladownictwa, często utrzymującej się w postaci przyzwyczajenia. Duży odsetek respondentów wskazał na źródła swojej wiary, jakimi są uczęszczanie do kościoła, wpływ kazań i nauk kościelnych czy wpływ księży. Ujawnia się tutaj funkcja socjalizacyjna Kościołów i związków wyznaniowych. Uczestnictwo w działaniach kultowych i praktykach religijnych (nabożeństwa, kazania itd.) posiada charakter religijno-moralny i wychowuje do kształtowania życia zgodnego z daną religią. Celowość działania religii instytucjonalnej objawia się w ciągłej odnowie religijnej członków wspólnoty i pogłębiania identyfikacji z konkretną religią. W Polsce powodem takiego stanu rzeczy jest niewątpliwie katechizacja szkolna czy też cały proces socjalizacji religijnej młodego pokolenia, który jest także uwarunkowany religijnością poprzednich pokoleń.

Zastanawiający może być niski wskaźnik odpowiedzi wskazujący na motywy wiary uwarunkowane tradycją środowiskową. Studenci lubelscy nie wykazują w swoich deklaracjach konformistycznych postaw ulegania presji środowiska pozarodzinnego. Utrwalona w najbliższym otoczeniu rodzinnym religijność studentów nie poddaje się łatwo wpływowi zewnętrznemu. To jeszcze jeden argument na trwałość postawy wiary wypływającej z tradycji rodzinnej. Niski wskaźnik czynnika motywującego w postaci tradycji środowiskowej (koledzy i koleżanki, sąsiedzi, współmieszkańcy) nie oznacza braku takiego wpływu, a jedynie świadczy o wyeksponowaniu pozostałych motywów wiary. Starsi studenci częściej aniżeli ich młodsi koledzy wskazywali na motywy swojej wiary w niemal wszystkich kategoriach odpowiedzi, z wyjątkiem osobistych przeżyć. Starsi studenci częściej też weryfikowali swoją motywację egzystencjalno-emocjonalną, przypisując jej

mniejsze znaczenie w deklaracjach dotyczących źródeł wiary. Ogólnie należy więc stwierdzić, że im starsi studenci, tym większe znaczenie wiary w ich życiu. Kobiety zdecydowanie chętniej wskazywały na źródła wiary w porównaniu z mężczyznami. Różnice widać także między studentami, którzy zamieszkują na stałe tereny wiejskie, a tymi, którzy pochodzą z dużych aglomeracji miejskich. Tradycja i wychowanie w rodzinie mają zdecydowanie większy wpływ na mieszkańców wsi, z kolei mieszkańcy dużych aglomeracji miejskich okazali się bardziej podatni na przeżycia i doświadczenia życiowe w kształtowaniu postawy wiary. Osobiste przekonania i przemyślenia w większym stopniu kształtowały postawy wiary u tych, którzy lepiej sobie radzili na studiach.

Respondentów, którzy nie zadeklarowali się jako głęboko wierzący bądź wierzący, także poproszono o wskazanie źródeł ich obojętności bądź niewiary. W największym stopniu na niewiarę bądź obojętność miały wpływ osobiste przekonania i przemyślenia (90,9%), zniechęcenie do duchowieństwa (64,0%), przeżycia i doświadczenia życiowe (43,9%). W niewielkim stopniu na obojętność bądź niewiarę wpływały środki społecznego przekazu, prasa czy lektura (6,7%), środowisko (6,1%) czy też rodzina (2,0%). Osobiste przekonania i przemyślenia najczęściej miały wpływ na obojętność bądź niewiarę w grupie studentów PL, a najrzadziej na osoby studiujące na uczelni katolickiej i medycznej. Zniechęcenie do duchowieństwa przyczyniło się do niewiary bądź obojętności u trzeciej części studiujących na UP i na co drugiego z UM i KUL. Źródło swojej niewiary bądź obojętności widziało w przeżyciach i doświadczeniach życiowych niemal dwa razy większa ilość studiujących na uczelni katolickiej aniżeli medycznej, zaś wpływ mediów, prasa i osobiste lektury wpływały na obojętność bądź niewiarę jedynie na studentów z UP, UM i PL. Nie odnotowano także wpływu środowiska na obojętność bądź niewiarę w grupie studentów z UMCS i KUL.

Należy obalić mit, iż duży wpływ na postawy niewiary bądź obojętności u młodych ludzi mają szeroko pojęte środki społecznego przekazu, wpływ rodziny czy środowiska. Można zaryzykować postawienie tezy, iż młodzież studencka, o ile zauważa się u niej zjawisko odchodzenia od kwestii wiary, bardziej kieruje się tutaj własnymi przemyśleniami, postrzeżeniami bądź odczuciami, z kolei mały wpływ w tej kwestii zauważa się w sile tradycji rodzinnej czy środowiskowej. Mężczyźni częściej podawali powody swojej niewiary bądź obojętności we wszystkich kategoriach odpowiedzi. Największy kontrast zauważa się w odpowiedziach studentów i studentek, którzy upatrywali przyczyny w osobistych przekonaniach i przemyśleniach. Kobiety w większym stopniu wykazywały przywiązanie do wiary, w której zostały wychowane, rzadziej zauważa się u nich migrację do postawy obojętności czy wręcz niewiary.

Wraz z wiekiem i zdobywanym doświadczeniem życiowym wzrasta u studentów poziom samokrytyki dotyczącej postawy własnej niewiary bądź obojętności. Mniej starszych studentów, w porównaniu z pierwszymi rocznikami, podało jako przyczyny tej sytuacji osobiste przekonania i przemyślenia czy też zniechęcenie

do duchowieństwa. Przeżycia i doświadczenia życiowe także w mniejszym stopniu wpływały na postawę obojętności lub niewiary aniżeli u starszych studentów. Starsi studenci okazali się bardziej powściągliwi w argumentowaniu swojej niewiary czy obojętności. Wydaje się, że z większym dystansem patrzyli na własne negatywne odczucia dotyczące wiary, jakie mogły wyrażać się np. w zniechęceniu do duchowieństwa czy w przeżyciach i doświadczeniach życiowych. Nieco częściej podawali bardziej racjonalne powody odchodzenia od wiary, na które mogły mieć wpływ chociażby środki społecznego przekazu.

Osobiste przekonania i przemyślenia życiowe, zniechęcenie do duchowieństwa oraz przeżycia i doświadczenia życiowe jako potencjalne źródła obojętności bądź niewiary wzrastają wprost proporcjonalnie do zwiększania się stałego miejsca zamieszkania. Tradycyjne środowisko wiejskie zdecydowanie różni się pod tym względem od środowiska miejskiego. Zmiany te być może zostały zapoczątkowane przez procesy urbanizacji. O ile osobiste przekonania i przemyślenia stają się w miarę czytelnym argumentem tłumaczącym odchodzenie od wiary, o tyle zniechęcenie do duchowieństwa czy doświadczenia życiowe mogą świadczyć o kruchości fundamentów wiary poszczególnych jednostek. Mieszkańcy wsi, którzy najrzadziej podawali konkretne powody odchodzenia od wiary, deklarowali silne przywiązanie do tradycyjnej religijności, w którym religia w dalszym ciągu nadaje rytm życia w tym środowisku.

Biorąc pod uwagę zmienną „wyniki osiągnięte w nauce”, największe różnice w odpowiedziach dotyczących źródeł niewiary zaznaczają się między osobami bardzo dobrze radzącymi sobie na studiach, a tymi, którzy osiągają średnie lub mierne wyniki. Własne przekonania i przemyślenia w większym stopniu wpływały na postawę niewiary bądź obojętności u osób lepiej radzących sobie z nauką. Ta sama grupa respondentów podawała częściej jako powód niewiary zniechęcenie do duchowieństwa oraz wpływ środków społecznego przekazu.

Dość trudno jest definitywnie określić czynniki mające wpływ na religijność badanych. Z całą pewnością wśród pobudek dominujących można wymienić tradycję i wychowanie w rodzinie oraz osobiste przekonania, które mają procentowo wyższe oddziaływanie na respondentów aniżeli wpływ kościołów czy doświadczenia życiowe. O ile rodzina kształtuje mentalność i tożsamość religijną jednostki w etapie socjalizacji początkowej, to w procesie socjalizacji wieku dojrzałego uaktywniają się inne czynniki, mające wpływ na religijność. Mapa motywacji religijności studentów Lublina nieco inaczej układa się aniżeli w przypadku dorosłych Polaków. Bardzo często motywy społeczeństwa polskiego oscyływały wokół różnego rodzaju motywów psychologicznych, tradycyjnych, kulturowych, a nawet politycznych. Przed transformacją ustrojową w Polsce osoby wierzące bardzo często manifestowały swój sprzeciw wobec rządów komunistycznych właśnie na tle religii. Wydaje się, że przemiany społeczno-kulturowe sprzyjają swoistej ewolucji motywacji religijnej w kierunku motywacji bardziej religijnych i świadomych.

Powyższe analizy empiryczne, oparte na subiektywnych osądach ankietowanych, nie rozstrzygają, czy zebrany materiał daje podstawy do pełnych diagnoz dotyczących motywacji religijności studentów Lublina, jednakże pozwala na zarysowanie krajobrazu jej motywów. Badanie zmian religijności człowieka jest procesem skomplikowanym, który wymaga bardziej szczegółowych narzędzi w postaci dodatkowych pytań, oraz rozszerzenia metod badawczych²³.

III. OCENA EWOLUCJI WŁASNEJ RELIGIJNOŚCI I ZMIAN POSTAW RELIGIJNYCH W PORÓWNANIU Z POKOLENIEM RODZICÓW

Jednym z istotnych przejawów zjawisk sekularyzacyjnych bądź desekularyzacyjnych są zachodzące zmiany w sferze życia religijnego kolejnych pokoleń, dla nauk socjologicznych bowiem bardzo ważne jest zjawisko zmiany. Weześniejsze analizy wykazały szeroki wachlarz postaw i praktyk religijnych wśród studentów lubelskich uczelni wyższych. W świetle powyższego powstaje pytanie, czy i w jaki sposób studenci postrzegają i oceniają zmiany we własnej religijności, tak w sferze postaw i przekonań, jak i w sferze zachowań?

Mając na uwadze, że religijność jest zmienna temporalnie, w ramach opracowywanego projektu badawczego w kwestionariuszu ankiety umieszczono pytania: „Jak oceniasz rozwój własnej religijności?”, „Jakie przyczyny spowodowały u Ciebie te zmiany?” oraz „Jak oceniasz swoją religijność w porównaniu z religijnością ojca/matki?”. Powyższe pytania umożliwiają poznanie subiektywnego osądu respondentów co do ich własnej religijności na przestrzeni ostatnich kilku lat, które także dokonuje się w zestawieniu z religijnością własną i środowiska rodzinnego. Wszelkie zmiany budzą żywe zainteresowanie socjologów. Analiza zjawiska zmiany religijności w porównaniu z pokoleniem rodziców pozwala uchwycić kierunek zachodzących procesów. Konfrontacja religijności respondenta z religijnością ojca czy matki daje możliwość stwierdzenia, czy religijność respondentów różni się od religijności ich rodziców i w jakim kierunku zaszła ewentualna zmiana.

Studentów Lublina poproszono o pewnego rodzaju retrospektywną ocenę tej sfery ich życia. Respondentom zadano pytanie o to, jak oceniają rozwój własnej religijności. Autoocena ta opiera się o trzy ustalone z góry kategorie odpowiedzi: tendencja wzrostowa, tendencja malejąca, stały poziom. Należy jednakże przyjąć za J. Mariańskim krytyczną uwagę, iż ci, którzy byli bardziej religijni dawniej, będą obecnie oceniać swoją religijność jako niższą, mniej aktywną, niż swoją dawną postawę wypływającą z wiary. Z kolei ci, którzy są obecnie bardziej religijni, będą mieli na myśli jakąś nową, lepszą formę religijności. Ocena „bez

²³ D. Tułowiecki, *Bez Boga, Kościoła i zasad?*, s. 164–165.

zmian” będzie wskazywała na pewną ciągłość lub zachowawczość przeżywanej religijności²⁴.

Na podstawie uzyskanych danych empirycznych stwierdzono, iż dla 43,1% osób objętych badaniami ich religijność pozostała bez zmian, a ponad jedna czwarta respondentów przyznała, że dawniej byli bardziej religijni aniżeli obecnie (26,3%). Co szósty ankietowany zauważył pogłębienie własnej religijności (16,0%), a 13,9% nie umiało określić tendencji rozwoju własnej religijności.

Tabela 4. Deklaracje zmian religijności w zestawieniu z przeszłością (dane w %)

Kategorie odpowiedzi	Uczelnia					Razem	
	UP	UM	PL	UMCS	KUL	L	%
Tendencja wzrostowa	12,7	18,6	13,2	12,8	22,8	168	16,0
Tendencja malejąca	29,1	28,4	20,1	33,7	21,4	277	26,3
Stały poziom	42,2	39,7	51,1	36,6	44,2	453	43,1
Trudno powiedzieć	13,9	12,7	15,1	16,9	11,2	146	13,9
Brak odpowiedzi	2,0	0,5	0,5	-	0,5	8	0,8
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	1052	100,0

$$\chi^2 = 28,570 \text{ df} = 12; p = 0,005; C = 0,163$$

Na tendencję wzrostową w autoocenie własnej religijności częściej wskazywali studenci KUL i UM aniżeli osoby studiujące na PL, UMCS czy UP. Ponad jedna trzecia studentów UMCS zauważyła u siebie zmniejszanie się poziomu religijności, a najrzadziej ten proces przebiegał u studentów PL i KUL. Co drugi student PL nie widział znaczących zmian w ocenie własnej religijności, nieco mniej studentów uczelni katolickiej i UP, a najrzadziej jako tendencję stałą oceniali swoją religijność medycy i studenci UMCS. Z powyższych danych wynika, iż jedynie na uczelni katolickiej zauważalny jest nieznaczny progres w ocenie własnej religijności, na pozostałych uczelniach więcej odnotowano tych osób, które oceniły gorzej swoją sytuację w obszarze religijności w porównaniu z przeszłością, aniżeli tych, które deklarowały wzrost własnej religijności. Najbardziej stabilnymi okazali się w powyższej samoocenie studenci uczelni technicznej oraz katolickiej.

W zrealizowanych badaniach socjologicznych zauważono charakterystyczną prawidłowość, iż pogłębienie religijności nastąpiło częściej u kobiet (18,2%) aniżeli u mężczyzn (12,2%); odwrotna prawidłowość uwidoczniła się w przypadku stwierdzenia, że badani byli bardziej religijni w przeszłości (M = 22,8%; K = 28,4%).

²⁴ J. Mariański, *Religia i Kościół w społeczeństwie pluralistycznym. Polska lat dziewięćdziesiątych*, Lublin 1993, s. 93.

Ponad połowa mężczyzn (53,0%) zadeklarowała stały poziom religijności. Odsetek kobiet był w tym przypadku zdecydowanie mniejszy (37,1%; $\chi^2 = 27,165$; $df = 3$; $p = 0,000$; $C = 0,159$). Otrzymane wyniki empiryczne dowodzą, że kobiety częściej zauważały u siebie wzrost religijności, przy czym odsetek niezdecydowania w ocenie powyższej sytuacji wyrażony w odpowiedzi „trudno powiedzieć” jest wyższy u studentek (15,7%) aniżeli u studentów (10,9%).

W otrzymanych danych empirycznych stwierdzono słaby związek pomiędzy rokiem studiów a zmianami w dziedzinie religijności. Proces osłabiania religijności w większym stopniu dotyczy osób na ostatnich latach studiów (31,2%) aniżeli na pierwszych rocznikach (22,0%), a tendencję wzrostową własnej religijności nieco częściej deklarowali młodsi studenci (16,8%) w porównaniu ze starszymi (15,0%; $\chi^2 = 15,491$; $df = 3$; $p = 0,001$; $C = 0,121$). Ogólnie można zaobserwować prawidłowość, iż im starsi studenci, tym bardziej zwiększa się odsetek tych, którzy stwierdzają, że byli bardziej religijni dawniej.

Dla zobrazowania postrzegania własnej religijności przez studentów Lublina wartościowym wydaje się zestawienie uzyskanych wyników z badaniami ogólnopolskimi. W badaniach CBOS z maja 2006 roku respondentom zadano pytanie: „Jak Pan/i sądzi, czy ogólnie rzecz biorąc, obecnie religia odgrywa większą, czy też mniejszą rolę niż dawniej?”. Uzyskano odpowiedzi w podkategoriach: w Pana/i życiu osobistym: mniejszą – 9,0%; taką samą – 67,0%; większą – 23,0%; w Pana/i rodzinie – 8,0%; 69,0; 21,0%; w Polsce – 23,0%; 35,0%; 40,0%; na świecie – 34,0%; 27,0%; 33,0%²⁵. W trakcie badań religijności diecezjan lubelskich także zapytano o dynamikę przemian religijności wedle autopostrzegania respondentów. Blisko połowa badanych nie postrzegała zmian w swojej religijności (45,4%), co trzeci był bardziej religijny w przeszłości (31,3%), a co piąty obecnie (22,9%)²⁶.

Przyczyny zmian religijności, podobnie jak motywy, obejmują całokształt czynników zewnętrznych i wewnętrznych, które skłaniają do przyjęcia określonej postawy względem religii, zarówno w odniesieniu do jej wskazań doktrynalnych, jak i praktycznych. Mówiąc o przyczynach, mamy na myśli te elementy rzeczywistości, które ukierunkowują działanie człowieka, mają wpływ na podejmowanie decyzji, przyjmowanie opinii, poglądów, przekonań. Wśród układu przyczyn, które wywołały zmiany religijności własnej, respondent miał do wyboru: wiek, brak czasu, lenistwo, osobiste przemyślenia, koledzy i koleżanki, śmierć kogoś bliskiego, ruchy religijne, postawa księży, „afery” związane z kościołem, sytuacja rodzinna, trudne doświadczenia (np. choroba, uzależnienia). Należy mieć świadomość, iż jednostka może nie chcieć wyjawić wszystkich powodów, może także świadomie dążyć do zafałszowań.

²⁵ R. B o g u s z e w s k i, *Znaczenie religii w życiu Polaków*, Raport z badań CBOS, BS/81/2006, Warszawa 2006, s. 9.

²⁶ T. A d a m c z y k, *Uwarunkowania społeczne religijności katolików (na przykładzie archidiecezji lubelskiej)*, s. 106.

Ankietowani, wskazując ewentualne przyczyny zmiany własnej religijności, na pierwszym miejscu wymieniali osobiste przemyślenia (60,4%). Była to najczęściej udzielana odpowiedź, co znajduje pokrycie z pytaniem o ewentualne źródła wiary bądź niewiary i obojętności, gdzie respondenci także bardzo często wskazywali na osobiste przekonania i przemyślenia. Drugim wymienianym w kolejności czynnikiem wpływającym na zmiany własnej religijności okazał się wiek (39,8%). W dalszej kolejności plasują się takie elementy mające wpływ na religijność respondentów, jak: postawa księży (37,8%), „afery” związane z Kościołem (25,8%), lenistwo (23,6%), brak czasu (14,6%), trudne doświadczenia – w tym uzależnienia i choroby (11,2%), ruchy religijne (9,0%), sytuacja rodzinna (6,7%), śmierć kogoś bliskiego (6,3%), koledzy i koleżanki (6,3%), trudno powiedzieć (5,4%), inne (5,8%).

Osobiste przemyślenia najsilniej wpłynęły na zmianę religijności studentów UP i UMCS, zaś w najmniejszym stopniu na studiujących na uczelni medycznej i katolickiej. Studenci UMCS częściej wiązali zmiany religijności z wiekiem aniżeli osoby studiujące na pozostałych uczelniach. Wiek w najmniejszym stopniu wpływał na religijność studentów PL. Niemal co drugi student UMCS stwierdził, że zmiany w religijności są u niego wywołane postawą księży, ten sam powód podało nieco mniej studentów UP. Postawa księży w najmniejszym stopniu wpływała zaś na religijność studentów KUL (sic!) i PL. Dość często nagłaśniane wszelkiego rodzaju afery w środowisku kościelnym nie stały się jakąś szczególną przyczyną wywołującą zmiany w religijności w świadomości studentów Lublina. W tym względzie największe wskaźniki odnotowano w grupie studentów z UP i UMCS, a najmniejsze w grupie osób studiujących na KUL. Brak czasu stał się powodem dyskontynuacji religijności pokoleniowej u niemal co piątego studenta medycyny i u zdecydowanie mniejszego odsetka studentów KUL. Lenistwo negatywnie wpłynęło na poziom religijności u niemal co trzeciej osoby z UM. Studenci UP i KUL najczęściej wskazywali na trudne doświadczenia jako element zmiany własnej religijności, najrzadziej – studenci UMCS. Ciekawe zjawisko zauważa się w kategorii odpowiedzi „ruchy religijne”. W tym względzie ruchy religijne wpłynęły na zmianę religijności w największym stopniu na studentów uczelni medycznej, w nieco mniejszym na studentów KUL i PL, najmniejszy zaś wpływ zauważa się w grupie studentów z UP. Sytuacja rodzinna w największym stopniu stała się przyczyną zmiany religijności dla studentów PL, zaś w najmniejszym w grupie studiujących na UM.

Z powyższych danych empirycznych wynika, że najbardziej mobilną grupą w obszarze zmiany własnej religijności stanowią osoby ze średnich i dużych miast oraz ci, którzy osiągalni bardzo dobre bądź dobre wyniki w nauce. Większą stabilnością charakteryzowali się ci, którzy na stałe zamieszkiwali tereny wiejskie i małe miasteczka, oraz ci, którzy osiągalni średnie bądź mierne wyniki w nauce. Trudno jest wskazać definitywne czynniki mające wpływ szczególnie na zmianę religijności badanych. Dominującymi pośród nich wydają się osobiste przekonania

i przemyślenia oraz wiek, jednakże w oparciu o subiektywny osąd respondentów trudno jednoznacznie stwierdzić, czy zmiany religijności i ich przyczyny są całkowicie uświadomione, a zebrany materiał nie daje podstawy do pełnych diagnoz²⁷.

Obok deklaracji zmian religijności własnej i motywacji religijności, w kwestionariuszu ankiety zawarte zostały pytania dotyczące zestawienia (porównania) religijności własnej z religijnością rodziców. Ewentualna ciągłość bądź jej brak pozwala szukać i szacunkowo wskazać znamiona religijności tradycyjnej, powiązanej z rodzinnym wychowaniem, lub też wskazać trendy religijności nowoczesnej. Jest rzeczą oczywistą, iż w pokoleniu dzieci będą następować zmiany w religijności w porównaniu z religijnością rodziców. Studentów Lublina poproszono o ocenę własnej religijności w porównaniu z religijnością ojca i matki. W stosunku do religijności ojca u 13,6% badanych nastąpił proces pogłębiania jej poziomu. Co czwarty respondent ocenił, iż religijność pozostała na niezmiennym poziomie (25,5%). Własną religijność jako pomniejszoną w porównaniu z religijnością ojców określiło 17,5% studentów. Bardzo duży odsetek osób nie umiał bądź nie chciał oceniać własnej religijności w stosunku do poziomu religijności swoich ojców (42,7%).

Tabela 5. Deklaracje zmian religijności w porównaniu z religijnością ojca (dane w %)

Kategorie odpowiedzi	Uczelnia					Razem	
	UP	UM	PL	UMCS	KUL	L	%
Jestem bardziej religijny(a)	10,8	14,2	14,2	11,0	18,0	143	13,6
Jestem tak samo religijny(a)	27,1	21,1	34,2	23,3	20,4	268	25,5
Jestem mniej religijny(a)	17,1	16,7	19,2	18,6	16,0	184	17,5
Trudno powiedzieć	43,8	47,1	32,4	46,5	44,7	449	42,7
Brak odpowiedzi	1,2	1,0	-	0,6	1,0	8	0,8
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	1052	100,0

$\chi^2 = 24,065$ $df = 12$; $p = 0,020$; $C = 0,150$

Tendencję wzrostową we własnej religijności, w porównaniu z religijnością ojców, najczęściej zauważali studenci KUL, a najrzadziej UP i UMCS. Co piąty student KUL nie widział różnicy między własną religijnością a religijnością ojca, różnica ta okazała się znacznie większa w porównaniu z grupą studentów z uczelni technicznej. Mniejsza religijność studentów aniżeli ich ojców w największym stopniu zaznaczyła się u studiujących na PL, a w najmniejszym wśród studentów KUL.

²⁷ D. Tułowiecki, *Bez Boga, Kościoła i zasad?*, s. 165.

Tabela 6. Deklaracje zmian religijności w porównaniu z religijnością matki (dane w %)

Kategorie odpowiedzi	Uczelnia					Razem	
	UP	UM	PL	UMCS	KUL	L	%
Jestem bardziej religijny(a)	4,4	5,9	2,7	4,7	4,9	47	4,5
Jestem tak samo religijny(a)	23,9	19,1	30,6	23,3	25,7	259	24,6
Jestem mniej religijny(a)	27,9	27,5	33,8	25,6	24,3	294	27,9
Trudno powiedzieć	43,0	46,6	32,4	46,5	44,2	445	42,3
Brak odpowiedzi	0,8	1,0	0,5	-	1,0	7	0,7
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	1052	100,0

$\chi^2 = 19,292$ df = 12; p = 0,020; C = 0,082

Zebrane dane empiryczne pozwalają postawić tezę, iż proces odchodzenia od wiary ojców zachodził częściej u mężczyzn (23,4%) aniżeli u kobiet (14,0%). Studentki częściej zaznaczały, iż są bardziej religijne aniżeli ich ojcowie (15,2%), a jedynie 10,9% studentów stwierdziło zmiany w tej kategorii odpowiedzi. U 28,4% nie zaszły w tej kwestii żadne zmiany, a u kobiet odsetek ten wynosił 23,7% ($\chi^2 = 23,887$; df = 3; p = 0,000; C = 0,150). Zważywszy na rok studiów respondentów, wyrażających pogląd o pogłębieniu własnej religijności w stosunku do religijności ojca, odnotowano więcej studentów z pierwszych lat studiów (14,2%) aniżeli z ostatnich (13,0%), z kolei studenci ostatnich lat rzadziej oceniali swoją religijność jako niezmienną w porównaniu do religijności ojców (21,9%), aniżeli studenci z pierwszych roczników (28,7%; $\chi^2 = 8,816$; df = 3; p = 0,032; C = 0,092).

Nieco inaczej prezentuje się rozkład danych empirycznych przy porównaniu własnej religijności z religijnością matki. Jedynie 4,5% ankietowanych przyznało, że są bardziej religijni od matki, niemal co piąty respondent ocenił własną religijność na takim samym poziomie, jak religijność matki, a 27,9% oceniło ją jako mniej pogłębioną. Duży odsetek osób wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć” (42,3%). W przypadku porównania samooceny własnej religijności z religijnością matek pogłębienie religijności najczęściej występowało u studentów UM, a najrzadziej pośród tych, którzy podjęli studia na PL. Niezmienny poziom religijności deklarował niemal co trzeci student uczelni technicznej i jest to najwyższy wskaźnik wśród badanych studentów uczelni wyższych. Najniższy zaś odnotowano na UM. Do mniejszej religijności w porównaniu z religijnością matek przyznał się największy odsetek osób z uczelni technicznej, zaś najmniej deklaracji tego typu odnotowano wśród studentów KUL.

Zważywszy na płeć respondentów wyrażających pogląd o zmianie własnej religijności w stosunku do religijności matki, godne podkreślenia jest to, iż negatywne zmiany częściej zachodziły w grupie mężczyzn aniżeli kobiet. Własną religijność niżej oceniło zdecydowanie więcej mężczyzn (34,8%) aniżeli kobiet (23,9%). Zbliżone odsetki studentów i studentek zadeklarowało brak zmiany religijności (M = 25,6%; K = 24,0%), natomiast zmianę na korzyść własnej religijności w porównaniu z religijnością matki oceniło 2,5% mężczyzn i 5,6% kobiet ($\chi^2 = 22,362$; $df = 3$; $p = 0,000$; $C = 0,145$).

W odniesieniu do około czwartej części badanych można mówić o kontynuacji religijności rodziców, zarówno ojca, jak i matki, oraz zachowaniu przez młode pokolenie podstawowych orientacji religijnych przekazanych im przez rodziców. Bardzo duży odsetek nie potrafił określić relacji między religijnością własną a religijnością rodziców. Wskaźniki empiryczne dotyczące samooceny zmian wskazują raczej na kontynuację religijności w rodzinie niż na zmiany, przy czym mają one nieco częściej charakter spadku religijności młodszego pokolenia w stosunku do pokolenia rodziców. Oznacza to być może powolną ewolucję religijności w kierunku jej osłabienia. Może to oznaczać, iż kolejne pokolenia będą prowadzić mniej intensywne życie religijne.

Ogólny ogląd uzyskanych danych empirycznych wśród młodzieży studenckiej miasta Lublina pozwala wnioskować o w miarę wysokim poziomie religijności młodzieży akademickiej, jednakże niektórzy socjologowie postulują, by poddawać dogłębnej analizie socjologicznej kategorię osób wierzących, gdyż może być ona wewnętrznie dość zróżnicowana. Kategoria osób wierzących jest bowiem podatna szczególnie na zmiany idące w kierunkach skrajnych przyjmujących postać pogłębiania bądź odchodzenia od religii²⁸. Studenci pięciu największych uczelni wyższych Lublina mają obraz własnej wiary raczej dziedziczony w rodzinie, będący pod silnym wpływem osobistych przemyśleń.

Celem niniejszego artykułu było ustalenie jakości wiary i wierzeń religijnych oraz ukazanie ich w perspektywie uwarunkowań demograficznych i społecznych. Istotne wydało się także ukazanie zmian zachodzących współcześnie na tle globalnych procesów modernizacyjnych. Dokonane dotąd analizy kończą w niniejszym rozdziale rozważania nad zagadnieniem globalnych postaw wobec wiary i religii młodzieży studiującej w Lublinie. Można w ich rezultacie stwierdzić, że objętą badaniami zbiorowość tworzą głównie osoby deklarujące się jako wierzące i głęboko wierzące. Przeprowadzona analiza empiryczna w tym zakresie pozwala na pewne podsumowanie i sformułowanie najistotniejszych wniosków.

Zauważalny od kilku lat spadek poziomu autodeklaracji religijności w skali ogólnopolskiej daje się także zauważyć w lubelskim środowisku akademickim. Wskaźnik osób deklarujących się jako wierzące i głęboko wierzące jest niższy aniżeli uzyskany w ogólnopolskich badaniach czy w badaniach nad religijnością

²⁸ J. Mariński, *Nowe wymiary zróżnicowania religijności w Polsce*, w: *Jedna Polska? Dawne i nowe zróżnicowania społeczne*, red. A. Kojder, Kraków 2007, s. 179.

mieszkańców archidiecezji lubelskiej. W związku z tym wskaźnik studentów obojętnych i niewierzących jest wyższy w porównaniu do skali ogólnopolskiej czy diecezjalnej.

Stosunek do wiary określany jako „wierzący” bądź „głęboko wierzący” zdecydowanie częściej deklarowały kobiety aniżeli mężczyźni, częściej osoby pochodzące z terenów wiejskich aniżeli z aglomeracji miejskich różnej wielkości. Tym samym najwięcej osób przyznających się do niewiary bądź deklarujących obojętność pochodziło z dużych aglomeracji miejskich.

1. Względnie najsilniej spolaryzowanymi kategoriami respondentów pod względem autodeklaracji wiary okazali się studenci uczelni katolickiej i medycznej. Niższy poziom religijności obserwowany jest w grupie studentów PL i UMCS, zaś najniższy prezentowali studenci UM.
2. Wskaźnik autodeklaracji praktyk religijnych studentów Lublina także różni się znacząco od danych empirycznych uzyskanych w badaniach ogólnopolskich czy też w skali archidiecezji lubelskiej. Młodzież akademicka rzadziej aniżeli w skali ogólnopolskiej praktykowała systematycznie lub w ogóle, częściej rzadko bądź wcale. Poziom autodeklaracji praktyk jest wyższy wśród studentów pochodzących z terenów wiejskich i małych miast aniżeli z miast średniej i dużej wielkości.
3. Rozkład autodeklaracji wyznaniowej studentów Lublina pokrywa się z rozkładem ogólnopolskim. Zdecydowana większość respondentów deklaruje przynależność do Kościoła katolickiego. Zaskakujący jednakże jest odsetek osób wskazujących brak przynależności do jakiegokolwiek Kościoła czy związku wyznaniowego. Najwięcej osób deklarujących bezwyznaniowość studiowało na UP, zaś najmniej na KUL i UMCS.
4. Najwyższe wskaźniki wyboru spośród źródeł wiary respondentów zyskały tradycja i wychowanie w rodzinie, przy nieco rzadszym wyborze osobistych przekonań i przemyśleń oraz zdecydowanie mniejszym wpływem uczęszczania do kościoła, kazań i nauk kościelnych, księży, przeżyć i doświadczeń życiowych czy tradycji środowiskowej. Można więc pokusić się o wniosek, iż wiara dalej jest w znacznej mierze dziedziczona w rodzinie, podlega wpływom kościołów i wspólnot wyznaniowych, ale przede wszystkim jest osobistym wyborem badanych.
5. Dominującym źródłem niewiary wśród deklarujących obojętność religijną bądź niewiarę okazały się osobiste przekonania i przemyślenia lub czynniki osobiste: zniechęcenie do duchowieństwa czy przeżycia i doświadczenia życiowe. Rodzina, środki społecznego przekazu czy też środowisko nie wpłynęły szczególnie na postawy niewiary bądź obojętności religijnej. W znacznym stopniu oddziaływała negatywna relacja do duchownych, jednakże trudno jest jednoznacznie stwierdzić, czym była wywołana. Studenci niechętnie wskazywali na wpływ prasy, radia czy telewizji, jednakże trudno nie przyznać współczesnym środkom komunikacji roli opiniotwórczej, także

w dziedzinie relacji do duchownych, która może być uwarunkowana nie tylko zniechęceniem wywołanym w kontaktach bezpośrednich, ale także opinią kreowaną w środkach przekazu.

6. Osobiste wybory, jako konstytuujące wiarę, były częściej deklarowane przez kobiety, rzadziej przez studentów UP i mieszkańców dużych aglomeracji miejskich. Ten typ motywacji jest również wyraźnie obecny w grupie studentów ze starszych roczników. Wskazywali oni na motywy swojej wiary niemal we wszystkich kategoriach odpowiedzi z wyjątkiem osobistych przeżyć. Nie można stwierdzić istnienia wyraźnej zależności pomiędzy wynikami osiąganymi w nauce a konstruowaniem mapy osobistych motywów religijności własnej.
7. Studenci uczelni technicznej wykazali wyższą stabilność stanu wiary w czasie aniżeli młodzież akademicka pozostałych uczelni wyższych Lublina. Młodzież studiująca na UMCS najczęściej zauważała u siebie zmniejszanie się poziomu religijności własnej, a najrzadziej proces ten przebiega pośród studentów uczelni katolickiej. Osłabianie się religijności częściej dotyczyło osób na ostatnich latach studiów.
8. Wśród przyczyn, które spowodowały zmiany własnej religijności, studenci najczęściej wymieniali osobiste przemyślenia, wiek, postawę księży, „afery związane z Kościołem” oraz lenistwo. Brak czasu, trudne doświadczenia religijne czy też ruchy religijne w mniejszym stopniu przyczyniły się do zmiany religijności własnej młodzieży akademickiej.
9. Kobiety charakteryzowały się większą mobilnością w zakresie zmiany religijności własnej aniżeli mężczyźni niemalże we wszystkich kategoriach odpowiedzi. W relacjach międzypokoleniowych matki mają nieco większy wpływ na religijność dzieci. Analiza wyników badań socjologicznych pozwala postawić tezę o kontynuacji religijności rodziców, zarówno ojca, jak i matki, oraz zachowaniu religijności w przestrzeni wiary przekazywanej przez rodziców, przy czym bardzo duży odsetek badanych nie potrafił jednoznacznie określić różnicy w relacjach między religijnością własną a religijnością obojga rodziców.

PODSUMOWANIE

Z powyższych analiz empirycznych wynika, iż młodzież akademicka studiująca w pięciu największych uczelniach wyższych Lubina, tak jak zdecydowana większość Polaków, uważa się za osoby wierzące, a także przynależące do Kościoła katolickiego. Studentów Lublina cechuje w znacznej mierze przywiązanie do wiary dziedzicznej w rodzinie i uwarunkowanej socjalizacją religijną w środowisku,

przy czym studenci nie stronią od wskazywania na motywy wiary bądź niewiary, jakimi są osobiste przekonania i przemyślenia.

BIBLIOGRAFIA

- Adamczyk T., *Postawy moralne studentów w warunkach zmiany społecznej*, w: *Wartości, postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, red. J. Mariański, L. Smyczek, Kraków 2008, s. 49–69.
- Adamczyk T., *Uwarunkowania społeczne religijności katolików (na przykładzie archidiecezji lubelskiej)*, w: *W służbie Ewangelii i człowiekowi. Archidiecezja Lubelska w latach 1992–2002*, red. J. Mariański, Lublin 2005, s. 11–317.
- Allport G., *Właściwości motywacji człowieka*, w: *Problemy osobowości i motywacji w psychologii amerykańskiej*, red. J. Reykowski, tłum. L. Damm, Warszawa 1964, s. 17–38.
- Baniak J., *Jaka naprawdę jest religijność i moralność młodzieży polskiej z początku XXI wieku?*, w: *Religijna i moralna kondycja młodzieży polskiej. Mity i rzeczywistość*, red. J. Baniak, Poznań 2005, s. 7–12.
- Boguszewski R., *Zmiany w zakresie wiary i religijności Polaków po śmierci Jana Pawła II*, Komunikat z badań CBOS, BS/49/2012, Warszawa 2012.
- Boguszewski R., *Znaczenie religii w życiu Polaków*, Raport z badań CBOS, BS/81/2006, Warszawa 2006.
- Dingemans L., Remy J., *Kryteria żywotności katolicyzmu*, w: *Ludzie – wiara – Kościół. Analizy socjologiczne*, red. B. Cywiński, tłum. H. Zawadzka, Warszawa 1966, s. 113–142.
- Mariański J., *Dlaczego wierzą? Wyniki socjologicznych badań motywacji religijnej w Płocku*, „Chrześcijańcin w Świecie” 1973, nr 3, s. 49–65.
- Mariański J., *Emigracja z Kościoła. Religijność młodzieży polskiej w warunkach zmian społecznych*, Lublin 2008.
- Mariański J., *Globalne postawy wobec religii*, w: *Leksykon socjologii religii*, red. M. Libiszowska-Zółtkowska, J. Mariański, Warszawa 2004, s. 129–131.
- Mariański J., *Globalne postawy wobec wiary*, w: *Postawy społeczno-religijne mieszkańców diecezji łódzkiej*, red. S.H. Zaręba, T. Zembrzuski, Łódź 2002, s. 203–215.
- Mariański J., *Katolicyzm polski. Ciągłość i zmiana. Studium socjologiczne*, Kraków 2011.
- Mariański J., *Nowe wymiary zróżnicowania religijności w Polsce*, w: *Jedna Polska? Dawne i nowe zróżnicowania społeczne*, red. A. Kojder, Kraków 2007, s. 177–204.
- Mariański J., *Religia i Kościół w społeczeństwie pluralistycznym. Polska lat dziewięćdziesiątych*, Lublin 1993.
- Mariański J., *Religijność społeczeństwa polskiego w perspektywie europejskiej. Próba syntezy socjologicznej*, Kraków 2004.
- Rusecki M., *Wiara*, w: *Leksykon teologii fundamentalnej*, red. M. Rusecki i in., Lublin-Kraków 2002, s. 1323–1328.
- Sperling A., *Psychologia*, tłum. M. Bardziejewska, Poznań 1995.
- Tułowicki D., *Bez Boga, Kościoła i zasad? Studium socjologiczne nad religijnością młodzieży*, Kraków 2012.

Streszczenie

Socjologowie religii nadal wskazują na wyjątkową trwałość religijności w Polsce, także w jej najogólniejszych wymiarach – autodeklaracji wyznaniowych i autoidentyfikacji religijnych. W początkowej fazie przemian związanych z transformacją ustrojową po 1989 roku, nie doszło do erozji w przestrzeni „religijności narodowej”, w której wiara narodu bardziej funkcjonuje jako wartość wspólna niż osobowa. Nasilające się procesy sekularyzacji, jak i strukturalnej indywidualizacji pozwalają założyć, iż w środowiskach młodzieżowych będą zaznaczać się coraz bardziej symptomy zmian w podstawowych parametrach życia religijnego, m.in. w przynależności do określonego wyznania czy globalnej postawy wobec religii, chociaż i w tych środowiskach zmiany te nie będą posiadały charakteru rewolucyjnego.

Słowa kluczowe: religia, religijność studentów, przynależność wyznaniowa, motywy religijności, przemiany religijności, Kościół

GLOBAL ATTITUDES OF LUBLIN UNIVERSITY STUDENTS TOWARDS RELIGION

Summary

Sociologists of religion continue to emphasize unusual steadfastness of religion in Poland, also in its most general form – autodeclaration of faith and religious autoidentification. In the early phase of the system transformation after 1989, the domain of “national religiousness”, where faith of the nation functions more as a common rather than an individual value, was left almost untouched. Escalating secularization as well as structural individualisation make it legitimate to claim that symptoms of changes in the basic parameters of religious life among youth will gradually become more visible. The changes may include one’s affiliation to a particular faith or global attitude toward religion. Still, even in these environments, those changes will not have a revolutionary character.

Keywords: religion, religious students, religious affiliation, religious themes, changes in religiousness, the Church